

Az 1989. szeptemberi határnyitás német külügyi és állambiztonsági dokumentumok tükrében ^[1]

Írásunkban a 27 évvel ezelőtti, 1989. szeptemberi határnyitás témájához kapcsolódó levéltári dokumentumokat teszünk közzé, hogy betekintést nyerjünk a korszak hangulatába, a magyar és a keletnémet állambiztonsági szervek egyeztetéseibe, az érintett kormányok közötti háttértárgyalásokba. Megtudhatjuk, hogy a Magyarországon tartózkodó és Ausztriába távozni szándékozó keletnémet menekültekről a Stasi besúgói milyen képet festettek, továbbá a magyar politikai vezetés és a lakosság milyen magatartást tanúsított velük kapcsolatban.

SLACHTA KRISZTINA – TÓTH IMRE

Bevezető

Az 1989-es év első felében a magyar-osztrák határon megszűnt a fizikai határsáv, a zöld határrá váló szakaszokon pedig a fokozódó mélységi ellenőrzés ellenére is egyre több keletnémetnek sikerült átjutnia Ausztriába. 1989 nyarán zajlottak azok az egyeztető tárgyalások, melyek során a három érintett ország: az NDK és Magyarország mellett az NSZK külügyminisztériumi, illetve a keletnémet és a magyar igazságügyi minisztériumok egyeztettek az új helyzet megoldásának [popup title="lehetőségeiről" format="Default click" activate="click" close text="A nemzetközi tárgyalások részletes ismertetését lásd TÓTH IMRE: A keletnémet menekültkérdés hatása a Berlin–Bonn–Budapest „háromszög” kapcsolatrendszerére. Szerk.: GYARMATI GYÖRGY: A Páneurópai Piknik és határátörés húsz év távlatából. L'Harmattan Kiadó – Állambiztonsági Szolgálatok Történeli Levéltára, Sopron – Bp., 2010, 67–94.; TÓTH IMRE: Menekültkérdés és határnyitás. A magyar és a német diplomáciai szolgálatok szerepe az 1989-es menekültválság megoldásában. Múltunk, 2009. (54. évf.) 4. sz. 4–38.]. Mindezekkel a tárgyalásokkal párhuzamosan azonban a Stasi, a [popup title="keletnémet állambiztonság" format="Default click" activate="click" close text="MfS, Ministerium für Staatssicherheit, az NDK Állambiztonsági Minisztériuma."] képviselői is próbáltak megállapodásra jutni a magyar belügyminisztérium illetékeseivel. A Páneurópai Piknik során bekövetkezett határátörés után tovább fokozódott a várakozás: a menekültek ügyét egyre magasabb nemzetközi szinten tárgyalták, a három érintett ország külügyminiszterei napi szinten tanácskoztak a lehetséges megoldásokról. A bel-, majd külpolitikai, nemzetközi jogi és diplomáciai változások közvetlen - és végzetes - hatást gyakoroltak a Magyarországon működő keletnémet állambiztonsági operatív csoport [popup title="jelenlétére is" format="Default click" activate="click" close text="A magyar és a keletnémet állambiztonsági szervek több évtizedes együttműködéséről bővebben lásd SLACHTA KRISZTINA: Megfigyelt szabadság. A keletnémet és a magyar állambiztonsági szervek együttműködése a Kádár-kori Magyarországon, 1956–1990. Kronosz Kiadó – Állambiztonsági Szolgálatok Történeli Levéltára, Pécs – Bp., 2016.], melynek tagjai nem voltak felkészülve olyan krízis jellegű eseményekre, mint amilyenek 1989 folyamán bekövetkeztek.

Mindhárom érintett ország számára végérvényesen új helyzetet idézett elő két, egymással párhuzamosan zajló esemény. A magyar határőrség 1989 tavaszán elkezdte lebontani az ún. SZ 100-as elektromos jelzőrendszert, azaz a „vasfüggőnyt” az osztrák-magyar [popup title="határszakaszon" format="Default click" activate="click" close text="Fényképes beszámoló jelent meg az eseményről a Der Spiegel hasábjain is: Fröhlicher Schmaus. Ein Signal für Osteuropa: Ungarn reißt den Eisernen Vorhang nieder. Der Spiegel. 1989. május 8. 173.]. Erről egy 1989. május 2-án megtartott nemzetközi sajtótájékoztató keretében gyakorlatilag az egész világot tájékoztatták - előbb, mint arról a Stasi hivatalos csatornákon értesült volna. A vasfüggöny lebontásáról érkező hírek mellett egy másik, jogi szempontból sokkal jelentősebb változás is történt a két ország kapcsolatában: Magyarország 1989. március 17-i csatlakozása a [popup title="Genfi Menekültügyi Konvencióhoz" format="Default click" activate="click" close text="Az ENSZ Közgyűlés kiegészítő szervezeteként működő Menekültügyi Főbizottság (UNHCR) jogi keretét az 1951. évi Genfi Menekültügyi Egyezmény és annak 1967-es Jegyzőkönyve adja, melyek szabályozzák a menekültek státusát, definiálják a menekült fogalmát. Az egyezmény és az ENSZ-szervezet mellett az általánosan érvényes humanitárius nemzetközi jog is védelmezi a menekülteket. BLAHÓ ANDRÁS – PRANDLER ÁRPÁD: Nemzetközi szervezetek és intézmények. Aula Kiadó, Bp., 2005, 431–432.], amely június 12-én [popup title="lépett hatályba" format="Default click" activate="click" close text="OPLATKA ANDRÁS: Egy döntés története. Magyar határnyitás – 1989. szeptember 11. nulla óra. Helikon Kiadó, Bp., 2008, 92.]. A keletnémet határsértők kiadatásának addig megszokott mindennapi gyakorlatát a hatálybalépéstől kezdve befolyásolta a Konvencióhoz való csatlakozásunk. Ettől a naptól beszélhetünk az NDK-állampolgárok jogállásában és a cselekményeikre vonatkozó magyar joggyakorlatban bekövetkezett változásokról, illetve a létrejött új nemzetközi jogi helyzet megoldásának kereséséről.

Arról, hogy a határőrizeti rendszerben, illetve a tiltott határátlépés gyanújával vagy kísérletével elfogottak kiadatásának addigi gyakorlatában valami változni fog, első ízben a Magyarországon 1989 tavaszán elfogott, még a megszokott módon a Stasinak átadott, majd az NDK-ban vizsgálati fogságban kihallgatott keletnémet állampolgároktól értesült a [popup title="keletnémet állambiztonság" format="Default click" activate="click" close text="Der Bundesbeauftragte für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen Deutschen Demokratischen Republik (a továbbiakban: BStU) MfS HA IX (Állambiztonsági Minisztérium IX. Főosztály) Nr. 4385. 10–11.]. (Lásd az 1. számú dokumentumot!)

Már ekkor hamarabb érkeztek az ún. „nem hivatalos forrásból”, azaz besúgóktól származó információk Kelet-Berlinbe, mint ahogyan arról a magyar fél bármelyik illetékes minisztériumon keresztül tájékoztatást adott volna.

A Menekültügyi Konvencióhoz való csatlakozásunkat valójában az ország keleti határszakaszán át egyre nagyobb számban érkező magyar és német nemzetiségű romániai menekültek miatt kialakult helyzet indukálta, a vasfüggöny lebontása ily módon nemzetközi jogi szempontból a román-magyar határon [popup title="kezdődött" format="Default click" activate="click" close text="GYARMATI GYÖRGY: A vasfüggöny és az állambiztonsági szervek alkonya Magyarországon 1989-ben. In: A Páneurópai Piknik és határátörés húsz év távlatából. Szerk.: GYARMATI GYÖRGY. L'Harmattan Kiadó, Sopron – Bp., 2010, 95–116.; KASZAS VERONIKA: Erdélyi menekültek Magyarországon 1988–1989. Út a menekültkérdés tagadásától az 1951. évi genfi Menekültügyi Egyezményhez való csatlakozásig. Gondolat Kiadó, Bp., 2015, 12–15.]. [popup title="Pozsgay Imre" format="Default click" activate="click" close text="1988–89 között a Grósz-, majd a Németh-kormány államminisztere, az MSZMP PB tagja."] elmondása [popup title="szerint" format="Default click" activate="click" close text="Interjú Pozsgay Imrével. Budapest, 2011. április 7. Készítette: Slachta Krisztina.] 1988 novemberében Genfben tett látogatása alkalmával egy négy szemközti beszélgetés során kérdezte meg az ENSZ akkori Menekültügyi Főbiztosát, *Jean-Pierre Hocké*-t, hogy mit tanácsol a romániai magyar menekültek helyzetének megoldására. A Főbiztos javaslatára kérte felvételét Magyarországra a Menekültügyi Konvencióba, mivel annak nemzetközi egyezménye a ratifikálás után felülírja a kétoldalú kiadatási egyezményeket, így menekültként kezelhetőek a romániai magyarok. Az illegális határátlépők menekültként Magyarországon maradhatnak, illetve a német nemzetiségűek a megfelelő dokumentumokkal továbbutazhatnak harmadik országba - végül pedig az NSZK-ba.

Jean Pierre Hocké, az ENSZ Menekültügyi Főbiztosa

A keletnémet állambiztonság dokumentumai szerint a magyar belügyi szervek, valamint a Külügy- és az Igazságügyi Minisztérium gyakorlatilag csak az NDK belügy-, külügy- és igazságügy-minisztériumának, valamint állambiztonságának ismételt és sürgető, egyre kétségbeesettebb kérdéseinek hatására „kapott észbe.” A Menekültügyi Konvencióhoz való csatlakozásunk részben megoldotta a romániai menekültek ügyét, mindazonáltal tisztázatlan maradt a Magyarországon szintén tiltott határátlépés előkészületével vagy kísérletével elfogott keletnémetek kiadatásának [popup title="kérdése" format="Default click" activate="click" close text="OPLATKA, 2008, 123–128."]. A magyar és a keletnémet állambiztonsági szervek iratai szerint e két, egymást követő és egymást kölcsönösen erősítő esemény - az osztrák határszakasz lebontásának megkezdése és a Genfi Egyezményhez való csatlakozásunk - szélesebb nemzetközi hatása és keletnémet vonatkozása 1989 júniusában teljesen felkészületlenül érte a [popup title="magyar államigazgatást" format="Default click" activate="click" close text="BStU MFS HA IX. Nr. 2450. 83–88."].

A „vasfüggöny” lebontása

Alapvető problémát jelentett, hogy a magyar kormány nem volt hajlandó menekültként kezelni a keletnémet állampolgárokat. Jóllehet Bonn igyekezett mindent megtenni annak érdekében, hogy bevonja őket az ENSZ menekültügyi megállapodása által védett személyek körébe, ez kevés eredményt hozott. Szűkebb értelemben az tartozott az Egyezmény oltalma alá, aki vallási, faji, nemzeti hovatartozása vagy politikai meggyőződése miatt volt kénytelen elhagyni a [popup title="házáját" format="Default click" activate="click" close text="Természetesen az elvándorlásnak ennél jóval változatosabb, ám a befogadó országok által megkérdőjelezett okai is lehetnek, a helyi konfliktusoktól a klímaváltozáson át a gazdasági nyomásig."]. Az előbbi kategóriákba az NDK-ból menekülők valóban nem voltak besorolhatóak, a politikai üldözés tényét pedig nem lehetett egyértelműen levezetni az anyaország társadalmi és politikai berendezkedéséből. A politikai okok miatt biztosított menedék megadásával a magyar kormány rendkívül kényes helyzetbe hozta volna magát a többi szocialista ország, elsősorban persze az NDK előtt.

A magyar fél álláspontja szerint az utazási szabadság megvonása minden szempontból jogellenes magatartás volt az állam részéről, ám semmiképpen nem minősíthető politikai üldözésnek. Ráadásul a keletnémetek Magyarországot csupán tranzit országnak tekintették, ami a menekültstátusz megadását kétségkívül nehezítette. Másrészt viszont nemcsak a nyugati közvélemény, de a magyar szervek számára is nyilvánvaló volt, hogy a keletnémet büntető törvénykönyv 213. §-a értelmében a tiltott határátlépést megkísérlő személyekre egytől három évig terjedő börtönbüntetés vár a Stasi valamelyik [popup title="börtönében" format="Default click" activate="click" close text="Strafrecht, Besonderer Teil, Lehrbuch, Band II. Juristische Hochschule Potsdam, Januar 1986. 248."]. Az is széles körben ismert volt a nemzetközi közvélemény előtt, hogy milyen tortúráknak, zaklatásnak és megfélemlítésnek voltak kitéve azok a keletnémetek, akik beadták kérelmüket az NDK-ból való [popup title="kitelepülésre" format="Default click" activate="click" close text="BERND EISENFELD: Die Verfolgung der Antragsteller auf Ausreise. In: ULRICH BAUMANN – HELMUT KURY (Hrsg.): Politisch motivierte Verfolgung: Opfer von SED-Unrecht. Edition Iuscrim, Freiburg i. Br., 1998, 117–136.; BERND EISENFELD: Flucht und Ausreise – Macht und Ohnmacht. In: KUHRT, EBERHARD (et.al.) (Hrsg.): Opposition in der DDR von den 70er Jahren bis zum Zusammenbruch der SED-Herrschaft. Leske & Budrich, Opladen, 1999, 381–405."]. Az ENSZ menekültügyi álláspontjának és a nemzetközi normáknak a lényege pedig éppen a *non-refoulement* elve, mely szerint senkit sem szabad visszaküldeni akarata ellenére egy olyan országba, ahol üldöztetésnek lenne [popup title="kitéve" format="Default click" activate="click" close text="BLAHO – PRANDLER, 2005, 432."]. Vitatott kérdés volt az is, vajon kezelhető-e kollektív módon az NDK-ból érkező állampolgárok ügye, vagy a menekültstátuszt csupán egyéni elbírálást követően ismerhetik el a hatóságok. Jean Pierre Hocké mindenesetre ez utóbbi megoldás mellett foglalt állást, hangsúlyozva, hogy a menedékjog megadása csak a személyes meghallgatást követően lehetséges. A nemzetközi helyzetet tovább bonyolította a keletnémet vezetés nemzetközi visszhangot is kiváltó felháborodása a kérdéskör diplomáciai utakra való terelése okán. Ezen joghözrag megoldásán a Belügyminisztérium mellett a Külügy- és az Igazságügyi Minisztérium is dolgozott, végül is azonban ennél magasabb nemzetközi szinteken oldották meg a kérdést.

A 40 éves Német Demokratikus Köztársaság végjátékának jellegzetes kísérőjelensége volt a keletnémet lakosság tömeges elvándorlása. 1988-89-ben NDK-állampolgárok nemcsak Magyarországon keresztül távoztak az országból, hanem előzönlöttek a Német Szövetségi Köztársaság prágai, varsói nagykövetségét, kelet-berlini állandó képviseletét, sőt az ottani dán és amerikai nagykövetséget is. A követségi menekültek egyedi esetei a keletnémet kormány megbízottja révén igyekezett folyamatosan és lehetőleg feltűnés nélkül [popup title="kezelni" format="Default click" activate="click" close text="HANNES KÜSTERS – JÜRGEN DANIEL HOFMANN (Hrsg.): Deutsche Einheit. Sonderedition aus den Akten 1998. des Bundeskanzleramtes 1998/90. Dokumente zur Deutschlandpolitik. Oldenbourg, München, 2005, 42."]. Ez azonban egy bizonyos ponton és tömegesen túl már nem jelentett megoldást a problémára. Az ad hoc jellegű beavatkozásokon túlmenően, a három érdekelt ország vezetésének kézzelfogható koncepciókat kellett kidolgoznia a válság megoldására. Az egyetlen dolog, amiben kezdettől fogva valamennyi érintett fél egyetértett - kivéve persze az áttelepülésre váró keletnémeteket -, az volt, hogy a menekülés nem jelent megoldást az NDK belső problémáinak, köztük a társadalmi elégedetlenségéből adódó helyzet kezelésére. Ez a Német Demokratikus Köztársaság és Magyarország részéről könnyen érthető volt, ám ugyanezt az álláspontot képviselték az NSZK politikai színpadának szereplői is. A kancellári hivatal vezetője, *Walter Priesnitz* állami titkár ennek hangot is adott a német sajtó előtt, amikor kijelentette: az embereknek lehetőség szerint ott kell maradniuk, ahol vannak, hogy az újraegyesülés ne az NSZK-ban [popup title="következzék be" format="Default click" activate="click" close text="Die Tageszeitung, 1989. augusztus 9."]. Hasonlóan nyilatkozott a tekintélyes *Hans-Joachim Vogel*, Németország Szociáldemokrata Pártjának (SPD) elnöke és a Kohl-kormány sajtóügyekért felelős tárca nélküli minisztere, [popup title="Hans Klein is" format="Default click" activate="click" close text="Alexander Arnot, az NSZK budapesti nagykövete jelentése, Budapest, 1989. augusztus 23. Politisches Archiv des Auswärtigen Amts (PA AA) B85. 2340. 513–542–15/3. Buda. Hilfe für Deutsche aus DDR und Ost-Berlin. Zufluchtsuchende in der Botschaft Budapest, 1989. augusztus 12–31."]. Az

egymástól eltérő felfogást képviselő nyugatnémet politikai erők egyetértettek abban, hogy a válság hosszú távú megoldása érdekében az NDK-n belül kell kikényszeríteni a [popup title="változásokat" format="Default click" activate="click" close text="Lásd Peter Lohaußnak, a Berliini Zöldek vezetőjének nyilatkozatát. Berliner Zeitung, 1989. augusztus 19.]. Erre a nemzetközi környezet is alkalmas hátteret kínált. A nyitott határok és az akadálymentes áttelepülés lehetősége a reformokat kikényszerítő akarat és főleg az erő elsorvadásához vezethetett. Megoldást nem a nemzetközi és a német-német feszültség fokozása, hanem éppen ellenkezőleg, a keletnémet reformfolyamatok katalizálása kínált. Utóbbi sikerére éppen Magyarország kínált példát a bonni vezetés számára. A magyar kormány egyébként megpróbálta minimalizálni a rá háruló felelősséget, és mindent elkövetett, hogy valamiféle neutrális álláspontot sikerüljön érvényre juttatnia. **(Lásd a 2. számú dokumentumot!)**

A kényes egyensúlyozás közepette mégsem volt nehéz felismerni, hogy a magyar fél elsősorban az NSZK nézőpontjának megfelelő megoldásban érdekelt. Mindaddig azonban, amíg bizonytalan volt az államközi tárgyalások kimenetele, a magyar állambiztonság vezetőinek - a belügyi szervek átalakulásának irányítása mellett - folyamatos tárgyalásokat és levelezést kellett folytatniuk a Stasi [popup title="képviselőivel" format="Default click" activate="click" close text="Például: BStU MfS HA IX. Nr. 2450.; BStU MfS HA IX. Nr. 17669.; BStU MfS HA IX. Nr. 17163. 10–13.]. **(Lásd a 3. számú dokumentumot!)**

1989 nyaráig az érvényben lévő államközi egyezmények, a jogsegélyegyezmény, a vízummentes utazásról szóló 1969-es egyezmény és a két állambiztonsági szerv közötti együttműködési megállapodások alapján az évtizedeken át megszokott módon zajlott a turisták ki- és beutazása, az elfogott személyek átadása, átvétele, az információk cseréje. A két állambiztonsági szerv tárgyalásainak jegyzőkönyvei a nemzetközi eseményeket és az NDK külügyminisztériumának állásfoglalásait is rögzítik, de a követségfoglaló keletnémetekre, továbbá a nyugatnémet külügyminisztérium álláspontjára vonatkozó hírek tucatjait is megtalálhatjuk ezekben az aktákban egészen [popup title="1989 októberéig" format="Default click" activate="click" close text="BStU MfS HA II. (Állambiztonsági Minisztérium, II. Főosztály) Nr. 38059., BStU MfS HA II. Nr. 38060.; BStU MfS HA II. Nr. 38061.]. 1989 júliusától kezdve sokasodtak az MfS [Ministerium für Staatssicherheit, az NDK Állambiztonsági Minisztériuma] levelezésében a budapesti NSZK-nagykövetségen tartózkodó keletnémet állampolgárokra vonatkozó [popup title="hírek" format="Default click" activate="click" close text="BStU MfS HA II. Nr. 38059. 9–10.]. **(Lásd a 4. számú dokumentumot!)**

Miközben a nyári folyamán már zajlottak tárgyalások a két állambiztonsági szerv között, a helyzet egyre inkább diplomáciai, illetve nemzetközi jogi kérdéssé vált, a külügyminisztériumok közötti egyeztetésekről pedig a „mindentudó” Stasi is csak utólag és részlegesen értesült. A jelentések között rendszeresen visszatérő fő információ a budapesti NSZK-nagykövetségen a keletnémetek számára kiállított útlevelek kérdése volt, mivel azok segítségével az NDK-állampolgárok egy másik ország dokumentumainak birtokában léphettek volna át az osztrák-magyar határt, és az országok ily módon elhagyó keletnémetekről még csak adatokkal sem rendelkezett volna az NDK. 1989. szeptember 1-jén és 13-án *Erich Mielke*, a keletnémet állambiztonsági miniszter utasítást adott az összes egység számára, miszerint minden lehetséges intézkedést meg kell tenniük annak érdekében, hogy megakadályozzák további NDK-állampolgárok Magyarországon keresztüli [popup title="„szökését”" format="Default click" activate="click" close text="BStU MfS HA IX. Nr. 1003.].

A helyzet megoldása eközben egyre sürgetőbbé vált. Közlekedett a nyári szabadságolások vége, és nagy kérdés volt, hogy az addig Magyarországon vakációzó NDK-családok közül mennyien válnak menekültté egyik napról a másikra, ahogy a nyaralás véget ér. Az őszi beköszöntével és az időjárás várható rosszabbra fordulásával ráadásul még elodázhatatlanabb lett, hogy a helyzet nyitját megtalálják. Ehhez pedig a végső kulcs a menekültek kiengedése és a határ megnyitása volt.

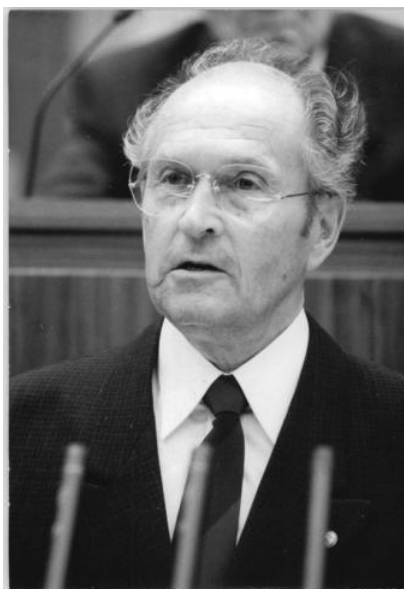
A határsorompó felnyitása legkevésbé a Német Demokratikus Köztársaság vezetése számára jelentett megnyugtató megoldást, hiszen az ország stabilitásának és az állami presztízs maradékainak megőrzése volt a tét. A keletnémet fővárosban ennek érdekében a legkülönbözőbb adminisztratív korlátozások bevezetését fontolgatták. Utóbbiak közé tartoztak a Magyarországra való beutazásokkal kapcsolatos megszorítások. Az NDK budapesti nagykövete, *Gerd Vehres* az állam alapításának 40. évfordulója alkalmából tartott sajtóbeszélgetésen - újságírói kérdésre válaszolva - légből kapottnak minősítette a szigorításokkal kapcsolatos [popup title="" format="Default click" activate="click" close text="A budapesti NSZK-nagykövetség jelentése, 1989. június 2. PA AA B85. Nr. 2338E. 513-542-15/3 Buda. Hilfe für Deutsche aus DDR und Ost-Berlin. Zufluchtsuchende in der Botschaft Budapest, 1988–1989. július 24.]. [popup title="híreszteléseket" format="Default click" activate="click" close text="A budapesti NSZK nagykövetség jelentése, 1989. június 2. Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes (A továbbiakban PA AA) B85. Nr. 2338E. 513-542-15/3 Buda. Hilfe für Deutsche aus DDR und Ost-Berlin. Zufluchtsuchende in der Botschaft Budapest, 1988–1989. július 24.]. Az esetleges törvénymódosítást cáfoló nyilatkozatokból mindazonáltal nem volt érdemes messzemenő következtetéseket levonni, tekintettel arra, hogy egyszerű adminisztratív eszközök igénybe vételével is lehetett megszorításokat alkalmazni. Bevált módszernek számított az utazások korlátozása a belügyminisztériumi engedély [popup title="visszatartásával" format="Default click" activate="click" close text="A keletnémet turisták magyarországi tartózkodásuk idejére elvileg nem voltak kötelesek vízumot igényelni, ám rendelkezniük kellett a belügyminisztérium által kiállított dokumentummal (Reiseanlage für visafreien Reiseverkehr), mely 30 napig tartó kiutazást tett lehetővé.], az ügyintézés lassításával, illetve arra hivatkozva, hogy kimerült a rendelkezésre álló [popup title="forinttartalék" format="Default click" activate="click" close text="Alexander Arnot, az NSZK budapesti nagykövete jelentése, 1989. május 17. PA AA B85. Nr. 2338. E. 513–542–15/3.]. A kelet-berlini külügyminisztérium Konzuli Ügyek Főosztályának vezetője, *J. Vogl* fel is hívta a figyelmet arra, hogy az NDK-állampolgárok magyarországi utazásai nem maradhatnak az eddigi keretek között, mivel Magyarország nem tartja be a rá nézve kötelező kétoldalú [popup title="megállapodásokat" format="Default click" activate="click" close text="A NDK külügyminisztériuma Konzuli Főosztálya vezetőjének (Ministerrat der Deutschen Demokratischen Republik. Ministerium für Auswärtige Angelegenheiten. HA. Konsularische Angelegenheiten) feljegyzése Ewaldt Moldt és Herbert Krolikowski külügyminiszter-helyetteseknek, d.n. PA AA Bestand MfAA-Teil 3. (MfAA Zr.-Bestand) Bd. ZR. 466/09. E. 708.]. A határnyitásról és az azt követő napok eseményeiről a Stasihoz beérkező információkat főként a keletnémet hírgyűnkség jelentései, a szocialista országok sajtótermékei, valamint nyugati televízióadások képezték, amelyek alapján megpróbálták rekonstruálni, vagy inkább csak követni a [popup title="történéseket" format="Default click" activate="click" close text="BStU MfS HA II. Nr. 38059.; BStU MfS HA II. Nr. 38060.; BStU MfS HA II. Nr. 38061.].

Augusztus 25-én a Bonn melletti gymnichi kastélyban szigorúan titkos tárgyalások zajlottak a nyugatnémet kancellár és a magyar miniszterelnök, valamint a két külügyminiszter között. A megbeszéléseknek a menekültügyet érintő fejezeteiről nem készült a szokásoknak megfelelő diplomáciai feljegyzés. Az elhangzottakat utólag *Hans-Dietrich Genscher* külügyminiszter rögzítette a kancellár [popup title="számára" format="Default click" activate="click" close text="Aktén 1998. 1998. 44. A tárgyalásokról Oplatka András részletes és a magyar visszaemlékezéseket is feldolgozó elemzést közöl könyvében. Lásd: OPLATKA 2008.]. *Németh Miklós* itt állítólóg ígértet tett arra, hogy a menekülteket szeptember 11-én, még a Kereszténydemokrata Unió (CDU) brémai pártkongresszusa előtt Ausztria felé kiengedi az [popup title="országból" format="Default click" activate="click" close text="Uo. A kötet e tekintetben Kovács László visszaemlékezésére támaszkodik.].

Boldog keletnémet menekültek a hegyeshalmi magyar-osztrák határátkelőnél 1989. szeptember 11-én hajnalban

A gymnichi megállapodás és a tervezett evakuálás között a magyar kormány megpróbálta a menekültkérdés miatt ingerült keletnémet vezetést tárgyalásokkal lecsillapítani. Ilyen céllal utazott Kelet-Berlinbe néhány óras villámlátogatásra augusztus 31-én *Horn Gyula* külügyminiszter. A feszült hangulatot azonban nem sikerült úrrá lenni. A két állam külügyminiszterei között lezajlott hűvös hangvételű találkón a keletnémet diplomácia vezetője, *Oskar Fischer* ismertette azokat a lépéseket, amelyeket az NSZK-kormányának irányába tettek a probléma megoldása érdekében. Horn erre úgy reagált, hogy Magyarország a menekültkérdést a két német állam diplomáciai problémájaként fogja fel.

Oskar Fischer, az NDK külügyminisztere

Pártja felfogása szintén az volt, hogy a kérdést az NSZK-nak és az NDK-nak közösen kell rendeznie. A Magyar Népköztársaság mindenesetre nem támogatott olyan megoldást, amely bármely állam rovására történne, és emellett a humanitárius szempontokat is figyelembe kellett vennie. Hozzátette azt is, hogy az ígért, mely szerint a visszatérőknek büntetlenséget biztosítanak, ismert a menekültek előtt, ám azok nem hisznek a keletnémet hatóságoknak. Horn szerint ennek oka a keletnémet állambiztonsági szervek és az NDK-állampolgárok közötti feszült viszony. A magyar külügyminiszter világossá tette: a nemzetközi közvéleményre és Magyarország nemzetközi kötelezettségeire való tekintettel a Magyar Népköztársaság egyetlen NDK-állampolgárt sem fog erőszakos úton visszaküldeni a hazájába. Egyszersmind azonban azt is kijelentette, hogy az NSZK által keletnémet állampolgároknak kiállított útleveleket nem ismerik el hivatalos dokumentumként, és - mivel a nemzetközi konvenciók ez esetben nem alkalmazhatóak - a menekültstátusz megadása sem elfogadható megoldás. Horn Magyarország szempontjából kiemelten fontosnak tartotta az Ausztriához fűződő kapcsolatok fejlesztését, ami szerinte lehetetlenné teszi a határellenőrzés korábbi formáinak visszaállítását az osztrák-magyar határon. Tájékoztatót, hogy a határkontrollt 20 km mélységben megerősítették, ami Magyarországon nem kis feszültséget eredményezett.

Horn Gyula Alois Mock osztrák kollégájával átvágja a "vasfüggőnyt"
1989. szeptember 11.

Horn azt indítványozta: az NDK-kormány kötelezze magát arra, hogy visszatérő állampolgárai kiutazási ügyét jóindulatú elbírálásban részesíti. Miután azonban világos volt, hogy a keletnémet vezetés nem mutat hajlandóságot ilyesféle kötelezettség-vállalás iránt, és ha mégis, annak betartása igen nehezen ellenőrizhető, a magyar fél „saját hatáskörében” is lépni szándékozott az ügy megoldása érdekében. A magyar külügyminiszter előállt a már eldöntött formulával, hogy az osztrák határt - Ausztria egyetértésével - megnyitják az NDK állampolgárai előtt. Ezzel egyidejűleg az NDK-val 1969. június 20-án megkötött, a vízummentes utazásokról szóló megállapodás érvényét veszíti. Azt követően pedig a keletnémet állampolgárok - személyi igazolványuk felmutatásával - harmadik országba távozhatnak, amennyiben ezen országtól kapott beutazási vízummal rendelkeznek. Ezt a szabályozást Horn szeptember 4-től javasolta bevezetni.

Fischer fagyosan fogadta a javaslatokat és kijelentette, hogy ultimátumokkal nem lehet a problémát megoldani, ráadásul az ilyesmi a kétoldalú kapcsolatok alakulását kedvezőtlenül befolyásolja. Az NDK érdekelt a Magyarországgal való jó kapcsolat fenntartásában, de meglévő szerződéses megállapodással szemben nem hajlandó az érdekeit sértő egyezménybe belemenni - jelentette ki, hozzátéve, hogy a magyar javaslatok csupán az NSZK által folytatott kampányt szolgálják. Fischer inkább azt firtatta, hogy Magyarország lezárja-e határait, amire Horn ismételtelen nemmel válaszolt. Leszögezte, hogy ilyet csak az NDK tehetne, ám ő személy szerint ezt nem ajánlja. **(Lásd az 5. számú dokumentumot!)**

A megbeszélésen résztvevő *Pallagi Ferenc* [popup title="belügyminiszter-helyettes " format="Default click" activate="click" close text="A találkozón magyar részről a külügyminisztérium két tisztviselője és a berlini magyar követség ügyvivője vett részt. Az NDK-t a külügyminiszter mellett az Állambiztonsági Minisztérium vezető tisztviselője, Gerd Vehres budapesti követ és az MfAA NSZK ügyekért felelős osztályának vezetője képviselte."jarról számolt be, hogy az elfogott német menekülteket minden esetben felszólítják a hazájukba való visszatérésre, ám azok a felszólításnak nem tesznek eleget, sőt fenyegető módon, néha erőszakosan lépnek fel az eljáró magyar hatóságokkal szemben.

A kibontakozás felé vezető utat Berlinnek és Budapestnek nem sikerült megtalálnia. Az augusztus végi találkozók eredménytelenül zárultak. A személyes konzultációk kudarca után sűrű jegyzékváltások következtek, melyek a probléma megoldása helyett inkább a zsákutcák újbóli bejárására voltak alkalmasak. Az NDK diplomatái az unalomig ismert lözungokba és - nyíltan az NSZK-nak, félig burkoltan Magyarországnak címzett - vádaskodásokba bonyolódtak. Felgyorsultak az események, amikor szeptember 8-án este 19.30-kor Gerd Vehres, keletnémet nagykövet jelentést küldött az NDK külügyminisztériumába, miszerint *Kovács László*, a magyar külügyminisztérium államtitkára aznap 15 órakor jegyzékét adott át, melyben tájékoztatta a szeptember 10-én 19 órakor bejelenteni tervezett határnyitásra vonatkozó [popup title="döntésről" format="Default click" activate="click" close text="BStU MfS HA II. Nr. 38059. 167."]. Mint az közismert, a magyar döntést a *Hét* című vasárnap esti hírműsorban jelentette be Horn Gyula külügyminiszter, így könnyen kiszámolható, hogy szeptember 8-án, tehát pénteken délután adta át Kovács a kérdéses jegyzékét. A diplomáciai távirat végül eljutott ugyan a hétvége folyamán a döntéshozókhoz, érdemi válasz azonban sem a keletnémet külügyminisztérium, sem a Stasi részéről nem érkezett Budapestre - a Stasi-iratok szerint legalábbis nem.

Az átnyújtott jegyzék közölte, hogy szeptember 11-én 00 órától a magyar kormány időszakosan felmondja az NDK-val 1969-ben a vízummentes utazásra vonatkozó egyezmény 6. és 8. paragrafusát, miszerint Magyarország nem enged keletnémet állampolgárokat harmadik országba távozni. A megnevezett dátumtól számítva a magyar állam a szerződés két pontjának felmondása értelmében engedélyezi a keletnémet úti okmányokkal rendelkező NDK-állampolgárok olyan harmadik országba való kiutazását, amely befogadja őket, vagy engedélyezi számukra a területén való [popup title="átutazást" format="Default click" activate="click" close text="BStU MfS HA II. Nr. 38059. 168."]. A budapesti keletnémet nagykövet minden bizonnyal tökéletesen tisztában volt a helyzet komolyságával, és még aznap

éjjel, szeptember 8-án 23.30-kor újabb táviratot küldött a külügyminisztériumba, amelynek másolata szintén megérkezett a Stasi központjába is - azonban már csak másnap [popup title="reggel" format="Default click" activate="click" close text="BStU MfS HA II. Nr. 38059. 177-178."].

Az MfS különböző egységeinél fennmaradt iratokban a határnyitásra vonatkozó, gyakorlatilag utólag összegyűjtött információk egyértelműen bizonyítják, hogy a keletnémet állambiztonság nem tudott korábban az eseményről, mint ahogy az a budapesti keletnémet nagykövét szeptember 8-i táviratából számukra is ismertté vált, illetve ahogy azt 1989. szeptember 10-én este a médiában Horn Gyula [popup title="bejelentette" format="Default click" activate="click" close text="BStU MfS HA II. Nr. 38059. 182-183."]. Sőt, pontosabban csak másnap, már a határon átjutott keletnémetekre vonatkozó első sajtóhírek és a BM által küldött első határőrségi adatok alapján tájékozódtak a határt átlépő tömegek [popup title="nagyságáról" format="Default click" activate="click" close text="BStU MfS HA II. Nr. 38060. 6-22."]. A szeptember 11-ét követő napokban is csak másodlagos források összegyűjtése alapján próbálták meg követni az eseményeket és próbáltak legalább hitelesnek tekinthető számokat megállapítani az osztrák-magyar határt átlépő keletnémetek számáról, valamint viszonylagos áttekintést nyerni az eseményt övező nemzetközi [popup title="visszhangról" format="Default click" activate="click" close text="BStU MfS HA II. Nr. 38060. 25-41.; 44-55.; 108-115."]. A magyar lépést követő, valamint a prágai és a varsói NSZK-nagykövetségen lévő NDK-állampolgárokra vonatkozó diplomáciai tárgyalásokról, gyakorlatilag saját kormánya lépéseiről is csak a külképviseleteken tevékenykedő hivatalos hírszerző tisztek révén szerzett tudomást a Stasi ezekben a [popup title="hetekben" format="Default click" activate="click" close text="BStU MfS HA II. Nr. 38060. 140-150.; 159-174.; 196-212.; BStU MfS HA II. Nr. 38061. 1-25; 45."].

Az MfS által hozott egyetlen gyors válaszlépés szeptember 13-án született. Ennek célja az volt, hogy még hatékonyabban hajtsanak végre minden olyan megelőző intézkedést, amelyekkel kiszűrhetőek az NDK-ból Magyarország felé kiutazni szándékozók közül azok, akik Ausztria felé akarják véglegesen [popup title="elhagyni az NDK-t" format="Default click" activate="click" close text="BStU MfS HA IX. Nr. 1003. 76-80."]. E lépéssel azonban már nem tudták megakadályozni a keletnémetek kivándorlási hullámát: a Stasihoz a magyar határőrségtől eljutó információk szerint 1989. szeptember 16-ig összesen 14 000 NDK-állampolgár hagyta el Magyarországot a hivatalos [popup title="határnyitás óta" format="Default click" activate="click" close text="BStU MfS HA II. Nr. 38060. 83-84.; 105-107."]. Szeptember 20-ig a határátlépők száma már 17 500-ra nőtt, mivel a határnyitásról az NDK-ban is elterjedt hírek következtében folyamatosan érkeztek keletnémetek Magyarországra, - közülük sokan illegálisan jutottak át a [popup title="csehszlovák-magyar határon" format="Default click" activate="click" close text="BStU MfS HA II. Nr. 38060. 140-140."]. **(Lásd a 6. számú dokumentumot!)**

Minden bizonnyal nem volt tehát beépített ügynöke a Stasinak sem a nyugatnémet, sem a magyar külügyminisztériumban, sem pedig az NSZK budapesti nagykövetségén. Nem ismertek olyan jelentések sem, melyek még az ún. követségfoglaló keletnémetekről a követség falain, illetve kerítésén belülről, vagy akár a zuglígeti, akár a csillebérci táboron belül [popup title="készültek volna" format="Default click" activate="click" close text="BStU MfS HA II. Nr. 38059. 121.; BStU MfS HA II. Nr. 38060. 79."]. Egy nem hivatalos munkatárs jelentése ugyan arról számolt be, hogy Zánkán nyaralt a tábor közvetlen közelében, azonban ő sem tudott bejutni a keletnémet menekültek közé, és csak a szállásadója, illetve a környéken lakók és nyaralók véleményeit tudta jelentésében [popup title="összegyűjteni" format="Default click" activate="click" close text="BStU MfS ZAIG. (Állambiztonsági Minisztérium, Központi Kiértékelő és Információs Csoport) Nr. 14177. 2-4."]. **(Lásd a 7. számú dokumentumot!)** A Stasi magyarországi besúgótól származó jelentések azonban korántsem tükröznek olyan pozitív képet a magyar lakosság véleményéről és segítőkészségéről, mint azt például a határnyitás óráiban készült eufórikus képek [popup title="sugallják" format="Default click" activate="click" close text="BStU MfS ZAIG. Nr. 14177. 8-9."]. **(Lásd a 8. számú dokumentumot!)**

Dokumentumok

1. Kihallgatási jegyzőkönyv 1989. július 21.

Gera, 1989. július 21.
Kezdet: 13.30
Befejezés: 15.00
Készült: 3 példányban
2 lap

Jegyzőkönyv
a vádlott [kihallgatásáról]
..... [anonimizált név]
Szül. Gera, 1968. [anonimizált adat]
Lh. [anonimizált adat]

Kérdés: Milyen információkat kapott a Magyar Népköztársaságban az állambiztonsági szervek további eljárási módjával kapcsolatban, miután 1989. július 2-án elfogták a magyar-jugoszláv államhatáron?

Válasz: Már közvetlenül az elfogásom után egy civil ruhás férfitől a kikérdezésem során utalás szintjén arról értesültem, hogy Magyarországon politikai menedékjogot kérvenyezhetek. Ezt a tényt aztán egy zalaegerszegi kihallgatás során egy másik férfi ismételt megerősítette. Azt mondta nekem, hogy egy ilyen jellegű menedékjogi kérelmet beadhatok, és azt a magyar hatóságok elbírálják. Valahogy van ott valamilyen lista. Aztán attól függ, hogy az ország, ahová menni akar az ember, felvesz-e.

12 nap után aztán Budapestre kerültem. Ott aztán az egyik kihallgatás során megkérdeztem egy jelenlévő férfit a menedékjogi kérelemlről, akiről feltételeztem, hogy jogász. Ez a személy közölte velem, hogy beadhatok egy ilyen kérelmet, de kevés az esély a sikerre. Úgy fogalmazott, hogy az ilyen jellegű kérelmek engedélyezésének a gyakorlatában a fejeknek van szerepe, de ilyen esetekre még nincsenek meg a jogi szabályozások. Mindaddig Magyarországnak a jelenleg érvényes törvényi szabályozás szerint kell cselekednie.

[a lap alján a kihallgatott aláírása szerepel]

A budapesti börtönben egy NDK-beli nővel is találkoztam. Őt az osztrák-magyar határon fogták el. A nő azt mesélte, hogy egy bíró azt közölte vele, hogy ragaszkodhat hozzá, hogy Magyarországon adjon be egy ilyen menedékjogi kérelmet.

Budapesten volt aztán egy beszélgetésem egy NDK-beli férfival, aki szintén az NDK-ba repült vissza.

Nyilvánvalóan egy hivatalnokról volt szó, aki a Magyarországon elfogott NDK-állampolgárokkal foglalkozik.

Ő azt mondta nekem, hogy az én esetemben nincs szó politikai üldöztetésről, és ebből kifolyólag egy általam Magyarországon beadott menedékjogi kérelmet az idegenrendészet elutasítana. Mindezen túl utalt arra, hogy Magyarországnak [nemzetközi] szerződéseiben rögzített kötelezettségei vannak, és ezért [az elfogott] személyeket azokba az országokba küldik vissza, ahonnan jöttek.

Elovestam a jegyzőkönyvet. Annak tartalma minden részében megfelel az általam tett kijelentéseknek. A szavaimat helyesen adják vissza.

[olvashatatlan aláírás]
Vizsgálatvezető

[a kihallgatott anonimizált aláírása]
[a kihallgatott személy anonimizált neve]

Jelzet: Der Bundesbeauftragte für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen Deutschen Demokratischen Republik (Az Egykori NDK Állambiztonsági Szerveinek Iratait Kezelő Szövetségi Megbízott Hivatala. A továbbiakban: [popup title="BstU" format="Default click" activate="click" close text="A BStU levéltárában 14855/09Z szám alatt folyó kutatásom keretén belül tudományos feldolgozásra és publikálásra került, a levéltár által anonimizált formában kiadott dokumentum-másolatokat saját fordításomban közlöm.]) MFS HA IX.

(Állambiztonsági Minisztérium IX. Főosztály) Nr. 4385. 10-11. oldal - Gépelt másolat, aláírással.

2.
Távírat
1989. augusztus 7.

REG.NR.FUER EDV: 292 07.08.89, 1608

Feladási hely: Genf

Nr. 1869. vom 07.08. 1989, 1601 OZ

Érkezés: Bonn AA [[popup title="Auswärtiges Amt" format="Default click" activate="click" close text="Az NSZK külügyminisztériuma.]]

[kézzel írt

jegyzet][popup title="

CITISSIME" format="Default click" activate="click" close text="Leggyorsabban."]

Rejtjel távirat 51

Beérkezett: 1989.08.07.

Budapest részére is elküldendő

AZ.: POL 385.05.071350

Tárgy: NDK-menekültek a budapesti követségünkön

-- tájékoztatásul --

Az [popup title="UNHCR" format="Default click" activate="click" close text="ENNSZ Menekültügyi Főbiztosság.]] Jogi Osztályának vezetője, [popup title="Arnaout" format="Default click" activate="click" close text="Ghassan Arnaout"] a mai napon (augusztus 7.) [popup title="Hocké" format="Default click" activate="click" close text="Jean Pierre Hocké, az UNCHR vezetője"] megbízásából a következőkről tájékoztatott:

1. Arnaout augusztus 8-án újabb megbeszélést tartott Genfben a [berni] magyar nagykövettel a budapesti nagykövetségünkön tartózkodó NDK-menekültekről. A magyar nagykövet értésére adta, hogy kormánya politikai okokból szeretné elkerülni a keletnémet menekültek NDK-ba történő kényszer-kiutasítását, másfelől (mivel ennek feltétele, hogy az NDK-ban üldözzék őket) menekültként sem kívánja őket elismerni.
2. Az UNHCR erre azt a humanitárius megoldást javasolta, hogy valamennyi, követségünkön található menekült a Nemzetközi Vöröskereszt által kibocsátott úti okmányt kapjon az UNHCR budapesti missziójától, melyet nagykövetségünk beutazási vízummal látna el. Ilyen módon a teljes csoport kiutazhatna a Német Szövetségi Köztársaságba. Arnaout hozzátette, hogy az UNHCR ezt a megoldást más országokban gyakran alkalmazta sikerrel, különösen zsidók kiutazása esetén. A Nemzetközi Vöröskereszt ehhez humanitárius alapon mindig hozzájárult, és nem kételkedik benne, hogy ezúttal is egyet fognak érteni ezzel az eljárással.
3. A magyar nagykövet Arnaout szerint nagy érdeklődéssel fogadta a javaslatot, és ígéretet tett rá, hogy azt kormánya felé továbbítja. [A magyar nagykövet] hozzáfűzte, hogy ha ezt az eljárást elfogadják, a Szövetségi Kormánynak vállalnia kell, hogy később nem bátorítja az ilyen kiutazásokat. Ez a megoldás nem jelenthet precedenst a továbbiakban.
4. A magyar nagykövet megjegyzésére kijelentettem, hogy a Szövetségi Kormány politikájára nem jellemző, hogy bátorítaná a német külképviseleteken keresztül történő kiutazásokat. A Szövetségi Kormány nem akarja, de nem is tudja korlátozni a további hasonló jellegű kísérleteket. Arnaout megjegyezte, hogy ez az UNCHR és Magyarország számára is világos.

Az UNHCR benyomása szerint a magyar kormányon belül nagy zavarodottság uralkodik a keletnémet menekültek kérdésének megoldását illetően. Ezért a magyarok számára is az a fontos, hogy időt nyerjenek.

5. A további eljárások: első lépésként a magyar kormánynak közölnie kellene döntését az UNHCR budapesti missziójával. Pozitív döntés esetén az UNHCR megkezdheti a leírt eljárásokat.

6. Az augusztus 6-án Budapesten megjelent UNHCR misszió tagjai: Bari úr, (Arnaout képviselőjében), Andreassen úr, az UNHCR Európai Osztályáról a Gellért Szállóban laknak. Pozitív magyar döntés esetén az UNHCR bécsi regionális irodájának német vezetőjét, Feldmann urat haladéktalanul Budapestre küldi.

Jelzet: Politisches Archiv des Auswärtiges Amtes (A Német Külügyminisztérium Politikai Levéltára. A továbbiakban PA AA) 139.946E. 214-330.66. Ung. Zufluchtuchende Deutsche aus der DDR - Eredeti gépelt, aláírás nélkül.

3.
Tájékoztató jelentés
1989. augusztus 10.

Berlin, 1989. augusztus 10.
[olvashatatlan szignó]

Információ az [popup title="MNK" format="Default click" activate="click" close text="Magyar Népköztársaság.]] belügyminiszter-helyettesével, [popup title="Pallagi vezérezredes" format="Default click" activate="click" close text="Pallagi Ferenc, állambiztonsági miniszterhelyettes, vezérőrnagy.]] elvtárral előzetesen megbeszélte munkaértekezletről.

Az értekezletre 1989. augusztus 10-én, 9-11 óra között került sor Budapesten a [popup title="BM" format="Default click" activate="click" close text="Belügyminisztérium.]]- ben.

P. elvtárs a tanácskozás tartalmát tekintve az előző napi közös megbeszélésekre hivatkozott. (MNK [popup title="KÜM" format="Default click" activate="click" close text="Külügyminisztérium.]]/BM - NDK KÜM[popup title="ÁBM" format="Default click" activate="click" close text="Állambiztonsági Minisztérium.])

Közlendője elején hangsúlyozta a látogatás és a megbeszélések igen nagy jelentőségét. Rendkívüli politikai jelentőségű az NDK képviselőinek azon nyilatkozata, miszerint az utas- és turistaforgalom továbbfejlesztéséről van szó, és nem várható [az utazások] beszüntetése. Ez az MNK számára egy rendkívül örömteli közlés, ami minden spekulációval szemben tiszta helyzetet teremt.

A kezdeményezésünk, amiért a magyar fél nagyon hálás, 1989. augusztus 4-én keresztetett egy, az [NDK] ÁBM-nek címzett sürgős meghívást, amit aztán már nem küldtek el [az ÁBM-nek].

A helyzet elsődlegesen egy szabályszerű „média-terrorizmus” következtében kiéleződött, és bizonyos jelenségekkel kapcsolatos vad spekulációk és értelmezések befolyásolják.

P. elvtárs hangsúlyozta, hogy

- az MNK határőrizeti rendszerének változásai, és

- az MNK-nak a Genfi Menekültügyi Konvencióba való 1989. június 12-vel életbe lépő belépése mindkét fél érdekeit különös mértékben érintik.

Az MNK érdeke abban áll, hogy a realitásokból kiindulva a továbbiakban is ápolják az együttműködést és további közös tanácskozásokat folytassanak, úgy, hogy - mindkét fél érdekeinek megfelelően - a fellépő problémákat és kérdéseket úgy oldják meg, hogy a károk ne legyenek még nagyobbak.

Teljes mértékben jóváhagyta a közös megbeszélés megállapodásait, és felvetette azt az elképzelést, hogy 1989. augusztus 16-17-én újabb szakértői tanácskozást tartssunk Budapesten, ahol folytassunk eszmecserét és tegyünk javaslatokat

- az MNK-ban a tiltott határátlépés esete törvényi megítélésének változása nyomán megváltozott jogi helyzetről,

- a tiltott határátlépés cselekménye büntetőjogi megítélésének az MNK-nak a Menekültügyi Konvencióhoz való csatlakozás következményeiről,

- az 1969-es egyezmény (vízummentes utazás) módosításának szükségességéről,

valamint

- az NDK-állampolgárok kiutasításának, illetve tartózkodási idejük megrövidítésének módjáról,

- az NDK-állampolgárok által elkövetett határsértések esetén az utazási dokumentumokban használatos pecsétes bejegyzésekről,

- az MNK-hivatalok ilyen irányú döntéseinek az NDK-szervek felé történő értesítéséről.

Ezeket a tanácskozásokat a közeljövőben kizárólag a két fél belügyi szerveinek szintjén kellene lefolytatni, majd végül ismét a két KÜM bevonásával lezárni.

Összességében figyelembe kell venni

- egy „átmeneti időszak” meglétét, amikor még nem állnak rendelkezésre az állami szabályozások (a Konvenciónak megfelelő menekültügyi eljárási rend és az MNK-ban elkövetett tiltott határátlépés esetének jogi újraszabályozása),

- az új jogi szabályozásokat, melyeket a lehető legkorábbi időpontban a rendelkezésünkre bocsátanak.

Pallagi elvtárs hangsúlyozta (a médiaspekulációkra utalva), hogy

- a határsértők kezelésének eljárási módja nem változott, jelenleg több személyt „küldenek vissza” megelőző jelleggel, ha „kirándulóként” a határ közelében tartózkodnak,

- továbbra is érvényes, hogy az NDK-állampolgárok nem kapnak politikai menedékjogot, és nem ismerik el őket a Konvenció értelmében menekültekként, ami ugyan nem zár ki egy az NDK-ba való kutasítással végződő menedékjogi eljárás lefolytatását,

- vízum nélküli iratokkal, vagy jogszerűtlenül kiállított NSZK-útlevéllel rendelkező NDK-állampolgárok kiutazását a jövőben sem engedélyezik.

Nyomatékosan megköszönte a lehetőséget, hogy nyilvánosan is hivatkozhatnak a [NDK által] biztosított büntetőjogi következmények nélküli hazatérésre a [budapesti] NSZK nagykövetségen tartózkodó zsarolók esetében, mivel ez minden spekulációt alaptalanná tesz, miszerint ez esetben a Konvenció értelmében menekültekről lenne szó, akiknek lehetetlen a visszatérése az NDK-ba.

P. elvtárs tájékoztatót a BM által 1989. augusztus 10-én 15 órakor a Menekültügyi Konvencióval kapcsolatos kérdésekről tartandó sajtótájékoztatóról.

Átadta az MNK BM nyilatkozatát ([popup title="melléklet" format="Default click" activate="click" close text="A hivatkozott melléklet nem szerepel a dossziében."]).

P. elvtárs nyomatékosan szolt az ÁBM-mel meglévő együttműködés folytatása mellett, mellyel kapcsolatban személyesen is szívesen folytatna tárgyalásokat Berlinben 1989 vége táján.

Kinyilatkoztatta, hogy utasításokat fog adni

- az ÁBM-mel való együttműködések intenzív folytatására,

- az operatív csoportnak a közös érdekeltségű kérdésekkel kapcsolatos gördülékeny bevonására,

- a közös érdekeltségű döntő jelentőségű eseményekről az ÁBM-nek a bevált csatornákon való tájékoztatására.

Ő maga is bármikor személyesen felkereshető (nyomatékosan hangsúlyozva: akár az [popup title="OPG" format="Default click" activate="click" close text="Operativgruppe: operatív csoport."]) vezetője részéről is), ha a közös érdekekről van szó. Ez érvényes a sajtóhírek értelmezésével kapcsolatosan is, különös tekintettel a nyugati sajtóra.

P. elvtárs mindezekén túl ismertette az MNK-nak a Konvencióhoz való csatlakozása néhány aspektusát, az azzal kapcsolatos reményeket, melyek más államok érdekeivel nem ütköző következmények.

Az 1989. augusztus 10-i sajtótájékoztatóval kapcsolatban kifejtette, hogy a BM ellenállt annak a nyomásnak, hogy ezt az időpontot 1989. augusztus 7-re határozzák meg. Nem akarták az NDK hivatalos álláspontjának ismerete nélkül megtartani. (Ezért az ÁBM 1989. augusztus 4-i meghívása, melyet már nem küldtek el, mivel a mi bejelentkezésünk megérkezett.)

Az NDK-val (KÜM/ÁBM) folytatott megbeszélések nagyon hasznosak voltak. Közös alapokra fognak [a továbbiakban] építkezni.

[Aláírás, dátum nélkül]

Jelzet: BStU MfS HA IX. Nr. 17163. 10-13. oldal - Gépelt másolat, aláírással.

4.
Belső jelentés
1989. július 10.

SZIGORÚAN TITKOS!

Az ÁBM budapesti operatív csoportjának a [popup title="II. Főosztályhoz" format="Default click" activate="click" close text="Hauptabteilung II: II. Főosztály, az NDK ÁBM Kémelhárítási Főosztálya."] tartozó munkatársa az alábbi, az NDK-át törvénytelen módon elhagyó NDK-állampolgárokkal kapcsolatos, a magyar testvérszervtől nem-hivatalos úton szerzett információt továbbította:

Miután az eddigi feladatokat a magyar testvérszerv az MNK Belügyminisztérium idegenrendészetének adta át, július eleje óta az NDK-át a magyar határon keresztül illegális módon elhagyni tervező NDK-állampolgárok letartóztatásakor a következő eljárási rend alapján járnak el:

1. Az NDK állampolgárai, akiket a magyar határ illegális átlépése során feltartóztatnak, figyelmeztetésben részesülnek, és pecsétes bejegyzés kerül a személyi okmányukba. Ezután utasítják őket az NDK-ba való visszatérésre.
2. Ha olyan NDK-állampolgárokat állítanak elő, akiknek már van egy pecsétes bejegyzésük, ők egy újabb pecsétbejegyzést kapnak, ezt követi az MNK-ból való kiutasítás, és 1 vagy 2 év időtartamú beutazási tilalom.
3. A 3. pecsétes bejegyzés esetén vizsgálati eljárást indítanak, és az NDK-állampolgárt átadják az NDK hivatalos szerveinek.

Ezáltal a jövőben, kivéve három pecsétes bejegyzés esetén, nem tartóztatják le többé az NDK-állampolgárokat, akiket tiltott határátlépés közben feltartóztatnak.

Ezzel egy időben a tiltott határátlépést megkísérlő NDK-állampolgárok [ügyeinek] feldolgozásáért felelős belügyminisztériumi idegenrendészet elutasította, hogy az NDK MNK-ban lévő nagykövetségének konzuli osztályának átadja azon NDK-állampolgárok személyi adatait, akik tiltott határátlépés kísérlete miatt pecsétes bejegyzést kaptak az utazási irataikba.

Az MNK-nak a Menekültügyi Konvencióba való belépése 1989. július 1-jei jogerőre emelkedése óta mindeddig 4 NDK-állampolgár kérelmezett politikai menedékgjogot, melyeket az MNK illetékes Menekültügyi Hivatala hiányzó feltételek miatt elutasított.

Ezek után 2 NDK-állampolgár írásos beadványban fordult az MNK kormányához, melynek eredményeként időpontot kaptak egy személyes beszélgetésre az illetékes magyar belügyminiszter-helyetteshez. Ezeknek a beszélgetéseknek az eredményéről mindeddig nem állnak rendelkezésünkre információk. Az NDK-állampolgárok esetében, akiknek a neve nem ismeretes, olyan személyekről van szó, akik az NDK-beli munkahelyi és társadalmi helyzetük alapján nem bírnak az NDK-ban operatív jelentőséggel.

Információink vannak arról, hogy az MNK-beli NSZK nagykövetség egy házat szándékozik bérelni, hogy ott helyezze el azokat az NDK-állampolgárokat, akik az NSZK-nagykövetségen tartózkodnak, és azt nem akarják elhagyni (1989. július 6-án 40 NDK-állampolgár tartózkodott az NSZK-nagykövetségen). Az NSZK nagykövetség kapacitásai, hogy személyeket fogadjanak be, úgy tűnik, kimerültek.

II. Főosztály Berlin, 1989. július 10.
10. Osztály

Vezető

Forrás: Heckerodt fhd. (Budapest)
Tárgy: Az NDK illegális elhagyása NDK-állampolgárok részéről a magyar NK-on keresztül

Elosztó: II. Főoszt/Vezető
[popup title="II. Főoszt/AKG" format="Default click" activate="click" close text="Arbeitsgruppe Koordinierung: Koordinációs Munkacsoport. "]
[popup title="" format="Default click" activate="click" close text="Zentrale Archivierungs- und Informationsgruppe: Központi Kiértékelő és Információs Csoport."]
Csoport.][popup title="ZAIG" format="Default click" activate="click" close text="Zentrale Archivierungs- und Informationsgruppe: Központi Kiértékelő és Információs Csoport.]"

Jelzet: BStU MfS HA II. Nr. 38059. 9-10. oldal - Gépelt másolat.

5.

Feljegyzés az Oskar Fischer és Horn Gyula közötti 1989. augusztus 31-i megbeszélésről

[Gépirat, dátum nélkül]

Feljegyzés

Oskar Fischer elvtárs, külügyminiszter és Horn Gyula elvtárs, a Magyar Népköztársaság külügyminisztere között 1989. augusztus 31-én folytatott megbeszélésről.

Oskar Fischer elvtárs köszöntötte Horn Gyula elvtársat, megjegyezve, hogy a találkozó gyors előkészítése a kétoldalú kapcsolatok kiváló minőségét bizonyítja. Aláhúzta az NDK abbéli akaratát, hogy az MNK-val fennálló kapcsolatokat a jövőben sokoldalúan kívánják továbbfejleszteni.

Oskar Fischer kijelentette, hogy az NDK-ba visszatérni nem kívánó keletnémet állampolgárok ügye olyan bonyolult probléma, melyet az NSZK idézett elő, és - ha az továbbra is az NSZK akarata szerint alakul - még bonyolultabbá válik.

A magyar fél részéről legutóbb megfogalmazott kérdésre reagálva Oskar Fischer ismertette azokat a lépéseket, amelyeket az NDK az NSZK diplomáciai képviselőitől tartózkodó keletnémet állampolgárok ügyének megoldása érdekében tett.

Utóbbival kapcsolatban Oskar Fischer utalt arra, hogy ezek a javaslatok a Magyarországon tartózkodó NDK-állampolgárokkal szemben is alkalmazhatók lennének.

Horn Gyula elvtárs feltette a kérdést, hogy az NDK hajlandó-e arra, hogy amint azt korábban tette, az NDK-állampolgárok számára biztosítékot ad a kiutazási kérelmük kedvező elbírálására.

Oskar Fischer elvtárs egyértelműen világossá tette, hogy efféle biztosítékot nem áll módjában adni. Utalt arra, hogy az NDK által adott biztosíték már így is nagyon nagyvonalú volt, és az azon túlmenő ígéretek csak újabb problémákat idéznének elő.

Horn Gyula elvtárs erre úgy reagált, hogy ezek után immár szeretné ismertetni saját helyzetét [sic!]. Az MNK-ban ez idő szerint több mint 150 000 keletnémet állampolgár tartózkodik. Nem ismert, hogy közülük hányan kívánnak visszatérni az NDK-ba. Budapesten jelenleg kb. 2000, a határtérségben kb. 1000 olyan NDK-állampolgár várakozik, aki nem hajlandó hazatérni. Mellettük azonban vannak még az ország területén elszórtan [hazatérni nem kívánó] NDK-állampolgárok, így ezek összlétszáma hozzávetőlegesen 10 000 fő lehet.

Az MNK abból indul ki, a kialakult helyzet a két német állam problémája. Mivel azonban ebben a tekintetben az NSZK és az NDK között semmilyen előrelépés nem történt, az ügynek most már az MNK-ra nézve is rendkívül negatív következményei vannak. Pártja azon az állásponton van, hogy a kérdést az NSZK és az NDK között kell rendezni. Az MNK nem támogat sem az egyik, sem a másik fél számára hátrányos megoldást, miközben a humanitárius szempontokra is tekintettel kell lennie. Az NDK által beígért büntetés alóli mentesség ismert a keletnémet állampolgárok körében, akik viszont ennek az ígéretnek nem adnak hitelt. Arra is emlékeztetnie kell, hogy egy sor incidens is történt NDK-állampolgárok és az NDK biztonsági szerveinek munkatársai között. Oskar Fischer elvtárs közbevetett megjegyzésére [Horn] ezeket NDK-állampolgárok közötti konfliktusnak állította be. Horn Gyula elvtárs kijelentette: világosan kell látni, hogy az MNK a nemzetközi közvéleményre és a nemzetközi kötelezettségekre való tekintettel egyetlen NDK-állampolgárt sem küld vissza erőszakkal az NDK-ba. A [popup title="CSSZK-ba" format="Default click" activate="click" close text="Csehszlovák Szocialista Köztársaság."] való kitoloncolás nem lehetséges, mivel egyre több eset mutat arra, hogy a

keletnémet állampolgárokat visszaküldik az MNK területére. Az NSZK által NDK-állampolgárok számára kiállított útlevelek elfogadása az MNK részéről szintén nem jöhet számításba. Ezeket az útleveleket nem ismerik el kiutazási dokumentumként. Az NDK-állampolgároknak menekült státust sem biztosíthatnak, mivel a nemzetközi konvenciók rájuk nem alkalmazhatók. Arra is utalt, hogy az Ausztria és Magyarország közötti régi határellenőrzési rendszerhez szintén nem lehet visszatérni. Az MNK-nak szem előtt kell tartania, hogy az Ausztriához fűződő kapcsolatok milyen fontosságúak az ország számára. A határ előterében megerősítették a kontrollt, és létrehoztak egy 20 km széles ellenőrzősávot. E lépés miatt az MNK-n belül is a feszültség növekedésével lehet számolni.

Horn Gyula elvtárs a következő megoldási javaslatokat terjesztette elő:

1. Az NDK kormánya kijelenti, hogy az MNK területéről visszatérők kiutazási kérvényeit feldolgozzák.
2. Az MNK és Ausztria közötti határt kinyitják mindazon keletnémet állampolgárok előtt, akiket Ausztria hajlandó befogadni.
3. [Az MNK] az 1969. június 20-án kelt utasforgalmi egyezményt hatályon kívül helyezi. Ezt követően az NDK állampolgárainak utazási dokumentumát elismeri tetszőleges harmadik országba történő kiutazás dokumentumaként, amennyiben utóbbi az adott ország beutazási vízumát tartalmazza. Ez a szabályozás 1989. szeptember 4-én lép érvénybe. A határidő 2-3-nappal meghosszabbítható, ha az NDK erre vonatkozó igényt jelentene be.

Oskar Fischer elvtárs nyomatékosan jelezte, hogy ultimátumokkal a problémát nem lehet megoldani, és ez nem tesz jót a kétoldalú kapcsolatoknak. Az NDK az MNK-hoz fűződő kapcsolatok továbbfejlesztésében érdekelt, nem engedheti azonban, hogy szemben az érvényben lévő szerződéses megállapodásokkal, érdekei sérüljenek. Felhívta a figyelmet arra, hogy a tervezett intézkedések nem orvosolják a problémát, és ismételten elmagyarázta az NDK által előterjesztett javaslatok mibenlétét. A magyar előterjesztések csupán arra alkalmasak, hogy az NSZK-ból szított kampány érdekeit szolgálják, és velük újabb probléma alapjait rakják le.

Horn Gyula elvtárs azzal válaszolt: semmi esetre sem szeretné, hogy javaslatait ultimátumként értelmezzék. Az országa és az NDK közötti jelentős utasforgalmat pozitívan ítéli meg. Azt bizonygatta, hogy az intézkedések nem okoznak kárt a kétoldalú kapcsolatokban, csupán egy problémát kívánnak megoldani általuk.

Oskar Fischer elvtárs közbevetésére, miszerint ez jelentheti-e, hogy az MNK le kívánja zárni a határait, Horn Gyula elvtárs úgy reagált: ez nem lehetséges. Ilyet csak az NDK tehet, de ezt ő a maga részéről nem javasolná.

Az MNK belügyminiszter-helyettese, Pallagi Ferenc elvtárs kijelentette, hogy véleménye szerint az NDK javaslati esetleg alkalmasak a követségfoglalások megszüntetésére, de a Magyarországon kialakult helyzetre nem jelentenek megoldást. Megállapítja, hogy a keletnémet állampolgárok viselkedését növekvő agresszivitás jellemzi, és a legbrutálisabban lépnek fel a határőrökkel szemben. Minden NDK-állampolgárt, akire a határtérségben rátalálnak, vagy akik érvénytelen úti okmánnal rendelkeznek, felszólítanak az NDK-ba történő azonnali visszatérésre. Utóbbiak azonban ennek nem tesznek eleget, ehelyett fenyegetik a biztonsági szerveket. Az NDK-nak figyelembe kell vennie azt is, hogy a budapesti tábor nem az MNK szervei rendezték be, hanem spontán módon jött létre.

Oskar Fischer elvtárs újból kifejtette, hogy az NDK széleskörű ismeretekkel rendelkezik arról, miszerint az NSZK és más államok aktívan részt vettek a tábor és más intézmények létrehozásában és berendezésében. Jelezte, hogy a jelenlegi állapotokat az NSZK részéről hosszas előkészítés előzte meg. Közvetlen intézkedés gyanánt javasolta mobil konzuli tanácsadóhelyek és egy telefonos segélyvonal létesítését, ha azzal az MNK egyetért. Hangsúlyozta azonban, hogy az MNK által szeptember 4-re bejelentett intézkedések bevezetésével mindezek a dolgok értelmüket vesztenék.

Befejezésül Oskar Fischer elvtárs ismételten leszögezte az NDK elvi álláspontját. Hangsúlyozta, hogy az NDK nem járul hozzá, hogy keletnémet állampolgárok megkíséreljenek a törvényekkel szemben előnyöket kicsikarni maguknak. A kiutazással kapcsolatos kérdéseket az NDK-ban mindenre kötelező érvényű törvényekkel szabályozták. Az NDK e törvények alkalmazásakor nagyon nagyvonalúan jár el, az MNK területén tartózkodó NDK-állampolgároknak tehát annál is inkább a törvények talaján kellene maradniuk. Csakis ezen az alapon lehetséges olyan megoldást találni, amely kizárja, hogy az MNK az NSZK felé illegális zsilipként szolgáltson.

Horn Gyula elvtárs kijelentette, hogy megítélése szerint e beszélgetés során nem sikerült megoldást találni. Kérte ezért, hogy [popup title="Günter Mittagot" format="Default click" activate="click" close text="Günter Mittag: a Német Szocialista Egységpárt (SED) Központi Bizottságának titkára, az NDK Államtanácsának helyettes elnöke. 1989 nyarától a betegeskedő Erich Honeckert képviselte az öt névleg helyettesítő Egon Krentz helyett."] még a vele folytatandó megbeszélés előtt tájékoztassák az elhangzottakról. Oskar Fischer elvtárs ezt megígérte.

A beszélgetésen részt vettek, az NDK részéről: Gerd Vehres elvtárs, az NDK magyarországi nagykövete, Gerhard Niebling elvtárs, az Állambiztonsági Minisztérium vezető munkatársa és Hans Schindler elvtárs, a Külügyminisztérium NSZK-részlegének vezetője.

Az MNK részéről: Pallagi Ferenc elvtárs, belügyminiszter-helyettes, Dr. Szatmári István elvtárs, ügyvivő, Szelei-Kiss Gyula elvtárs, az MNK Külügyminisztériumának munkatársa, Baktai Erik elvtárs, az MNK Külügyminisztériumának munkatársa.

[aláírás]

[popup title="Schindler" format="Default click" activate="click" close text="Hans Schindler."]

Jelzet: PA AA Bestand MfAA - Teil 3 (MFA ZR-Bestand) Band ZR 467/09. - Eredeti, gépelt, aláírással.

6. Belső jelentés 1989. szeptember 19.

II/10. 2502/85

II/10/2706/19.9.89

II/10.

[Kézrel írt jegyzet]

Berlin, 1989. szeptember 19.

Állapot: 14.00 óra

[olvashatatlan szignó]

Információ

1. Helyzet a CSSZSZK-beli NSZK nagykövetségen

A CSSZSZK BM operatív megállapításai szerint a követségfoglalók száma tovább nőtt, és jelenleg közel 500 főt tesz ki.

Jelzés értékű üzenetet megcélozva, 16 NDK-állampolgár és 5 gyerek számára, akik 1989. szeptember 12. és 13. között a prágai NSZK-nagykövetséget elhagyták és az NDK-ba visszatértek, illetve akik szeptember 8-ig az [NSZK] Állandó Képviselőt tartózkodtak, idő előtt engedélyezik az állandó kiutazást.

Mindenekelőtt a [anonimizált nevek] család (25) és (27) számára engedélyezik 1989. szeptember-én a kiutazást.

Az ügyvédi ügyintézésel összefüggésben el kell érni, hogy a kiutazásuk 1989. szeptember 25-ig megtörténjen.

Az állandó kiutazás [engedélyezésének] indoklása elsősorban azzal a ténnyel van összefüggésben, hogy a [anonimizált név] család gyerekei (8 és 12 évesek) már az NSZK-ban tartózkodnak. A szülők tudtával más személyek vitték át őket az MNK-n és a [popup title="JSZK-" format="Default click" activate="click" close text="Jugoszláv Szocialista Köztársaság."]n keresztül az NSZK-ba. A „Bild” magazinban volt erről 1989 augusztusában egy cikk.

2. A határátlépő-forgalomról Pozsony térségében

1989. szeptember 19-én megbeszéléseket folytatott a CSSZSZK határvédelem és határbiztosítás operatív vezetője, Vanes ezredes elvt. és az [NDK] ÁBM prágai operatív csoportjának hivatalvezetője, Rathfelder őrnagy elvt. a [CSSZSZK] BM-ban.

Vanes ezredes elvt. arról számolt be, hogy 1989. szeptember 18. és 19-én összesen 257 NDK-állampolgárt vettek őrizetbe tiltott határátlépés kísérlete során, közülük 42 főt az osztrák határon. Hogy a letartóztatott NDK-állampolgárok elszállítását fogantassák, a [CSSZSZK] BM azt kéri, hogy napi 5 repülőjáratot szervezzünk Pozsonyból. Az illetékes szolgálati egységekkel való megbeszélés alapján ez biztosítva van.

A határ biztosítása a nyugat-szlovákiai szakaszon Ausztria felé változatlan. A határ biztosításának megerősítésére Közép- és Kelet-Szlovákiában, mely [terület] eddig belső támaszponti biztosításként szerepelt, további munkatársakat és egységeket vetnek be. Még ellenőrzik, hogy bevezethető-e a hadsereg erői a mélységi ellenőrzésben.

Az 1989. szeptember 1. és 18. közötti időszakban összesen őrizetbe vett 514 NDK-állampolgárt vettek át a CSSZSZK állambiztonsági szervei, és adtak át az NDK-nak.

1989. szeptember 19-én további 54 NDK-állampolgár visszaszállítása következik.

3. Az NDK-állampolgárokkal kapcsolatos MNK-beli helyzetről

A budapesti zugligeti menekülttáborban 1989. szeptember 19-én még cca. 50 NDK-állampolgár [jelenlétét] állapították meg, miután 1989. szeptember 18-án 400 személyt autóbusszokkal és szgk.-val Ausztriába vittek.

A táborban lévő NDK-állampolgárok között a pletyka kering, miszerint [a tábort] a hét közepén bezárják. Hogy annak pótlására milyen intézményt fognak létrehozni, nem ismeretes.

[aláírás, dátum nélkül]

Jelzet: BStU MfS HA II. Nr. 38060. 140-141. oldal - Gépelt másolat, aláírással.

7. Belső jelentés 1989. szeptember 15.

[popup title="" format="Default click" activate="click" close text="Azaz: nem hivatalos munkatárs, besúgó."] [popup title="Abteilung VI." format="Default click" activate="click" close text="A VI. Főosztály az útlevel, illetve az utas- és turistaforgalom ellenőrzéséért volt felelős, ennek megfelelően minden vidéki körzeti igazgatóság VI. osztálya is."]
Berlin, 1989. szeptember 15.
Urb-de/Tel. 41 700

A lakosság reakciója

1989. augusztus 28. és szeptember 7. között Zánkán/Magyarországon nyaralt az egységünk egyik ellenőrzött és megbízható [popup title="forrása" format="Default click" activate="click" close text="Azaz: nem hivatalos munkatárs, besúgó."]. A Magyarországra való utazás során már a zinnwaldi [popup title="FEP-en" format="Default click" activate="click" close text="Forgalom-ellenőrző pont, a német eredetiben ennek megfelelője: GÜST, Grenzübergangsstelle szerepel."] feltűnt neki, hogy a vámellenőrzés az NDK vámellenőrei részéről igen csekély mértékű volt. Forrásunktól még csak egy vámmáru-nyilatkozatot sem kértek.

Csekély mértékű vámellenőrzés zajlott annak ellenére, hogy ebben az időpontban nagyon sok NDK-állampolgár utazott Magyarországra azzal a céllal, hogy az NDK-át illegális úton elhagyják.

Forrásunk szálláshelye közvetlenül a zánkai úttörőváros mellett volt, amit jelenleg nyári táborként használnak azon NDK-állampolgárok számára, akik illegálisan akarnak az NSZK-ba kiutazni.

Forrásunk szállásadója, valamint a magyar és az osztrák televízió szerint ebben a táborban cca. 3000 NDK-állampolgár tartózkodik.

A táborban az ellátás biztosítását az NSZK-nagykövetség, a Máltai Kereszt és az NSZK-tartomány, Baden-Württemberg Vöröskereszt szervezetének alkalmazottai vették át.

Forrásunk magyar polgárokkal folytatott beszélgetések révén megtudta, hogy a táborban az élelmiszerekkel és a napi szükségleteket szolgáló használati cikkekkel való ellátottság nagyon jó. Minden táborlakó naponta 300 forintot kap, hogy abból fedezze a költségeit. Helyiek azt mesélték, hogy ezt a napidíjat az NSZK fizeti.

Zánkán nagyon sok NDK-állampolgár magánszállásokat szerzett magának, hogy ott várják ki a kiutazást. Ez a privát elhelyezés azonban csak úgy volt lehetséges, hogy az NDK-állampolgárok által illegálisan NSZK-valutában maguknál tartott pénzt az NDK-vámvizsgálat során zajló ellenőrzésen nem fedezték fel.

Mindezekon túl a forrásunknak feltűnt, hogy a tábor előtt NSZK-állampolgárok és [popup title="BGS" format="Default click" activate="click" close text="Bundesgrenzschutz: Szövetségi Határőrség, az NSZK határőrizeti szerve."] alkalmazottak sátrai vannak felállítva. Forrásunk értékelése szerint az NSZK-állampolgárok az [NDK-állampolgárok] toborzása céljából érkeztek az MNK-ba. Forrásunkat magát is több alkalommal kérdezték meg NSZK-állampolgárok átcsábítással kapcsolatban.

Forrásunknak olyan ajánlatokat tettek, mint például

- munkahely az NSZK-ban,
- lakás,
- az elérhető jövedelemre vonatkozó információk, stb.

A forrásunk ezzel összefüggésben úgy nyilatkozott, hogy az NSZK-állampolgárok Magyarországot jelenleg munkaerőpiacnak látják, és a hiányzó munkaerőt keresik, akiket az NSZK-beli bérek alatti bérért akarnak foglalkoztatni.

Mindezekon túl forrásunknak a baden-württembergi Vöröskereszt mentőautójának a sofőre is felajánlotta, hogy elviszi az NSZK-ba.

Forrásunk azt nem tudta kideríteni, hogy milyen feladatot látnak el Magyarországon a BGS alkalmazottai.

A táborban tartózkodó NDK-állampolgárokkal kapcsolatban forrásunk úgy becsüli, hogy azok 50%-a esetében olyan NDK-állampolgárokról van szó, akiket aszociálisnak ítélné meg. A másik 50%-ban családokról van szó, részben kisgyerekesek, akik esetében nem tudja megérteni, hogy el akarják hagyni az NDK-t.

Az úgynevezett „aszociálisak” esetében belátja, hogy a kalandvágy, az NSZK csillogása és az ideológiai zűrzavar, de az NDK-beli ellátási nehézségek is ehhez a lépéshez vezettek.

Forrásunknak a szállása révén nagyon jó kapcsolata volt a magyar lakossághoz. Ennek révén meg tudta állapítani, hogy a magyarok, a magyar és az osztrák televízió-adásokkal ellentétben erős ellenérzésekkel viseltetnek az NDK-állampolgárokkal szemben. Olyan vélemények hangzottak el, hogy a naponta [az NDK-állampolgároknak] fizetett 300 forintot a magyarok adóbefizetéseiből finanszírozzák.

A magyar polgárok véleménye az, hogy a táborban lévő NDK-állampolgároknak jobb az ellátása mint a magyar lakosságnak, [és] hogy a tábor létrejötte óta a zánkai ellátási viszonyok drasztikusan romlottak.

A forrás maga is megfigyelte, hogy a zánkai áruházakban az alapvető élelmiszerekkel és más árukkal való ellátottság csökkent. A gyerekekkel való bánásmód egy példa a magyar lakosság NDK-állampolgárok elleni gyűlöletére. Forrásunk megfigyelte, hogy a gyerekeket buszokkal viszik iskolába, és az iskolák bejárait biztosítják és szigorúan őrzik.

Szállásadója révén arról értesült a forrásunk, hogy ez a túszejtések megakadályozását szolgáló megelőző intézkedés.

Forrásunk a zánkai áruházban is megfigyelte, hogy magyarok tettelesen is megtámadtak NDK-állampolgárokat, amikor kiderült, hogy táborlakók.

Több esetben álltak NDK-gépiárművek Zánkán, melyeket forrásunk szállásadója szerint magyar állampolgárok minden bizonnyal a táborlakók elleni gyűlöletből rongáltak meg.

[aláírás nélkül]

Urbschat

Alhadnagy

Elosztó[popup title="

1 x IM-dosszié" format="Default click" activate="click" close text="Inoffizieller Mitarbeiter: nem hivatalos munkatárs, azaz besúgó."]

1 x VI/5. osztály[popup title="

1 x AKG" format="Default click" activate="click" close text="Auswertungs- und Koordinierungsgruppe: Kiértékelő és Koordináló Csoport."]

Jelzet: BStU MfS ZAIG Nr. 14177. 2-4. oldal - Gépelt másolat.

8. Belső jelentés 1989. szeptember 4.

Állambiztonság
Körzeti Igazgatósága
AKG

Frankfurt (O), 1989. szeptember 4.
1824189

Állambiztonsági Minisztérium

ZAIG/1 Terület[popup title="1 AG" format="Default click" activate="click" close text="Arbeitsgruppe: Munkacsoport"]

Információ a Magyar Népköztársaságról

Egyes magyar állampolgároktól szerzett információk alapján körzeti igazgatóságunk megbízható nem hivatalos munkatársai a következő összefoglaló véleményeket dolgozták fel a Magyar Népköztársaságban lévő jelenlegi helyzettel kapcsolatban:

A magyar állampolgárok alapvetően jónak és helyesnek ítélik meg a Magyarország által jelenleg megkezdett utat. Az országnak pozitív eredményeket hoz, ha a népgazdaságot a szabad piacgazdaság pályájára állítják.

Ezzel összefüggésben az üzemeknek a saját eredményeikért való felelőssége lehetőséget jelent a termelés hatékonyságának és a munka termelékenységének növelésére, akkor is, ha mindeközben a nem hatékony üzemek „lemeradnak” és a dolgozók munkanélkülivé válnak.

Ezzel szemben azt is látják a magyar állampolgárok, hogy az egyes üzemek különböző szociális intézkedései (táppénz, szabadság, stb.), negatívan hathatnak a lakosság egészére.

A nyugati tőkének a magyar gazdaságra gyakorolt növekvő befolyását a saját gazdaságuk kiárusításaként értékelik. Már most sem ritkaság, hogy egyes üzemek akár 60-80%-ban „nyugati kézben” vannak.

A magyar állampolgárok véleménye szerint az országukban leapadt az ún. „Gorbacsov-hullám”. A [popup title="SZU" format="Default click" activate="click" close text="Szovjetunió."] reformtörekvéseit már nem tekintik példának Magyarországra. Az országuk a saját útját akarja járni. Hogy ez az út sikeres-e, az csak Magyarországtól függ. Mindehhez a „nyugati világ” segítségére számítanak, úgy, hogy ez közben ne jelentse egy „nyugati modell” rákényszerítését az országra.

Az országban tartózkodó ún. NDK-menekültekkel összefüggésben a magyar állampolgárok értelmezése szerint a [magyar] médiában tárgyilagosan és visszafogottan tudósítanak. Az ország lakosságának nagy része értetlenségét fejezte ki a magyar Vöröskereszt és [más] karitatív szervezetek részéről széles körben megszervezett gyűjtőakcióval kapcsolatban, mivel [véleményük szerint] a „menekültek” nem rászoruló személyek. Ezeknek az NDK-állampolgároknak nincs viszonyuk az anyagi értékekhez, mivel a csomagjaik egy részét egyszerűen otthagyják a határon. A magyar állampolgárok kijelentései szerint ezzel a problémával kapcsolatosan különböző hozzáállás tapasztalható az ország magyar és német nemzetiségű lakói részéről. Miközben a magyar nemzetiségű állampolgárok az „NDK-menekülteket” elutasítják, a német nemzetiségű magyar állampolgárok segítséget és támogatást nyújtanak ezeknek a személyeknek, részben szállások rendelkezésükre bocsátásával, részben pedig a határ Ausztria felé való átlépése során nyújtott közvetlen segítségnyújtással.

az AKG vezetője megbízásából

[aláírás]
Tichter

Jelzet: BStU MfS ZAIG Nr. 14177.8-9. oldal - Gépelt másolat, aláírással.

Címkék:

[1989](#) ^[2]

[határnyitás](#) ^[3]

[állambiztonság](#) ^[4]

[diplomácia](#) ^[5]

[NSZK](#) ^[6]

[NDK](#) ^[7]

[menekültek](#) ^[8]

Kiadás: 16. évfolyam (2016) 4. szám

Forrás webcím:

https://www.archivnet.hu/menekultkerdes_migracio_magyarorszagon_a_20_szazadban/5_az_1989_szeptemberi_hatarnyitas_nemet_kulugyi_es_allambiztonsagi_dokumentumok_tukreben.html

Hivatkozások

- [1] https://www.archivnet.hu/menekultkerdes_migracio_magyarorszagon_a_20_szazadban/5_az_1989_szeptemberi_hatarnyitas_nemet_kulugyi_es_allambiztonsagi_dokumentumok_tukreben.html
- [2] <https://www.archivnet.hu/cimkek/1989>
- [3] <https://www.archivnet.hu/cimkek/hatarnyitas>
- [4] <https://www.archivnet.hu/cimkek/allambiztonsag>
- [5] <https://www.archivnet.hu/cimkek/diplomacia>
- [6] <https://www.archivnet.hu/cimkek/nszk>
- [7] <https://www.archivnet.hu/cimkek/ndk>
- [8] <https://www.archivnet.hu/cimkek/menekultek>